

Sogneaften i Pederstrup 9. nov. 2017

Løvelbro Bistro

Leo Yding Sørensens indlæg

Opvæksten i 1940erne og 1950erne på et husmandsbrug.

Definitionen på husmandsbrug. Hvis man går tilbage til den ældre tid, d.v.s. før 1960, så var der 200.000 landbrug i Danmark. 130.000 af dem eller næsten to tredjedele var under 15 ha - det var husmandsbrugene.

Omkring 1960 begyndte udviklingen at vende, og det var i stor udstrækning på grund af mekaniseringens indtog i både mark og stald. En person kunne gradvis producere mere og mere, og bedrifterne skulle være større og større for at de kunne ernære en familie. Det satte gang i en voldsom strukturudvikling sådan, at de 200.000 landbrugsbedrifter i 1960 var reduceret til 39.000 i 2013, og de 130.000 husmandsbrug i 1960 blev reduceret til 13.000 i 2013. På langt størsteparten af de 13.000 brug er jorden lejet ud, og ejendommene tjener kun som bolig for en familie. Når vi kommer en halv snes år længere frem, er husmandsbrug uden tvivl blot et historisk begreb.

Men vores opvækst og tidlige ungdom skete altså før mekaniseringen og strukturudviklingen for alvor slog igennem, og eftersom vores hjem var et husmandshjem, kan vi tale med om vilkårene der.

Forskellene til de større landbrug var ikke store, men de var der på enkelte områder.

F.eks. var husmandskonerne mere med i mark og stald end gårdmandskonerne, som så til gengæld ofte havde større husholdninger og huse at passe.

Jeg tror også, at husmændenes børn kom tidligere med i det daglige arbejde end gårdmandsbørnene. På gårdene havde man jo medhjælpere, og der var ikke det samme behov for hjælp fra børnene.

Og så gav den større produktion på gårdene lidt flere økonomiske friheder end hos husmændene. Det var f.eks. helt tydeligt, da bilismen tog fart efter 1945, at det var på gårdene, de først fik bil, og de fik som regel lidt større biler end husmændene.

Vort barndomshjem var på Vråvej nr. 7, som Holger Nielsen har i dag, og hvor mine forældre havde startet med et savværk omkring 1930. Et savværk, som de drev til 1945. Det vil jeg gerne fortælle lidt om senere og ellers kan man læse om det på Pederstrup sogns hjemmeside.

Der var 3 ha jord til ejendommen, da de startede omkring 1930. Men frem til 1947 havde de gradvis købt mere jord, så de fik et husmandsbrug på 12 ha ud af det i 1947, og det drev de på traditionel vis frem til de solgte ejendommen i 1970. De specialiserede dog lidt på bedriften med en stor produktion af bær og grøntsager til Gartnernes Salgsforening i Viborg, og de havde en større ægproduktion end de fleste, hvor deres ægproduktion i 1950erne blev udpeget til at være et

demonstrationsbrug.

Vråvej 7 ligger lidt langt fra selve Vrå og andre naboer, og det lå derfor sidst på listen i 1930erne, da naboerne fik elektricitet. Da det endelig i 1939 blev mine forældres tur til at få el, var der metalmangel på grund af ham Hitler i vores naboland, så de fik ikke el til lys før end i 1952 eller el til motorer før end i 1954.

Så vores barndom var præget af petroleumslamper både i stuehuset, i stalden og hos hønsene. Det var en elendig lyskilde. Det eneste sted, der var ordentligt lys var hos hønsene. De skulle jo have ordentligt lys for at lægge maksimalt med æg. Så der brugte man en såkaldt Petromax lampe, der vel gav lige så meget lys som en 100 watts pære. Men jeg kan stadig huske, hvordan det lyste op i stuen, da en 25 watts pære afløste petroleumslampen.

Manglen på el gjorde, at den stod på håndmalkning, og mor var med i stalden både morgen og aften for at hjælpe far med at malke de 5-6 køer, der var. Og når de var færdig med at malke, gik hun i hønsehuset for at fodre hønsene og muge hos dem, før hun gik ind og lavede morgenmad.

Da vi kom i 11-12-årsalderen kom vi også med i stalden om morgenen på de dage, hvor vi ikke skulle i skole. Og når vi var færdige med at muge hos køer og grise, skulle vi muge hos hønsene.

Markdriften var også helt anderledes end i dag. For at skaffe foder nok til køer og grise blev der dyrket roer og kartofler i næsten halvdelen af arealet. En af fordelene ved det var, at den megen radrensen og hakning i de to afgrøder var med til at holde jorden fri for ukrudt. Det var jo nyttigt fordi kemiske midler til ukrudtsbekæmpelse ikke rigtig var kommet på dagsordenen endnu. Men vi børn blev også fra 11-12-årsalderen udstyret med en roehakke og fik lært at udtynde roerne og holde dem fri for ukrudt.

Og ellers skulle vi deltage i alt markarbejde så snart vi kunne. Vi fik lært at lægge seletøj på hestene og spænde for, så vores far på de skolefri dage kunne sige f.eks.: „I dag skal du harve på marken ovre i skovkrogen”. - eller pløje eller samle sten. Helt generelt: Fra 11-12-årsalderen var vi især på de skolefri dage med i arbejdet på medhjælpervis. De dage, hvor vi var i skole, skulle vi også komme direkte hjem og deltage i arbejdet. Det kunne det godt knibe med en

gang imellem. Amdal er jo et fantastisk sted at lege røvere og soldater, og vores skolekammerater fra gårdene i Vrå by, der ikke havde helt de samme arbejdsmæssige forpligtelser som os andre, udnyttede jo Amdal til fritidsforhold en gang imellem. Men vore forældre vidste jo, hvornår vi fik fri fra skolen, og hvis vi ikke var hjemme i passende tid efter skolegangen, så kunne vi godt blive modtaget med en kontant omgang forhør.

Helt fra savværkstiden havde far og mor haft medhjælp af en pensionist fra Løvel, men fra sidst i 1940'erne blev hans arbejdskraft mindre og mindre, og han stoppede i 1951. Så det var ikke bare for at beskæftige os, at vi blev holdt til arbejdet - der var virkelig behov for hjælp. Og så havde vores forældre den indstilling, at vi så tidligt som muligt skulle lære at bestille noget - det ville vi få gavn af senere i livet. Sådan var de selv opdraget, så det var blot egne erfaringer, de førte videre.

Jeg husker, at vi fik en løn for at arbejde. Jeg husker ikke hvor meget udover, at det ikke var en fast løn, og det var langt fra en overenskomstløn. Vi skulle jo også lære, at penge ikke var noget man ruttede med. De skulle heller ikke bruges til pjat - vi havde sparekassebøger i Viborg og Omegns Sparekasse, og der var altid plads til flere i dem.

Der er sikkert nogle, der synes, at vi blev udnyttet dengang. Men sådan var vilkårene i de fleste husmandshjem - det var jo i forhold til i dag en fattig tid og alle, der kunne, skulle hjælpe til for at få tingene til at hænge sammen. Og for os var det helt naturligt, at vi skulle hjælpe til - vi kendte ikke til andet.

Der var et savværk, som beskæftigede en 4-5 personer. Pederstrup sogns største arbejdsplads fra 1930 til 1945. Vi havde ikke selv skov. Træet blev i de første år købt i Sødal skov og fra landmænds plantager. Men far og skovejer og forstkandidat Lund havde ikke helt samme kemi. Da far var kommet godt i gang med savværket, steg hans forbrug af træ, og så syntes Lund, at han skulle have mere for træet, og far syntes, at han

skulle have en mængderabat. Så efterhånden flyttedes indkøbet af træ til Tjele skovene.

Savværkets speciale blev i løbet af 1930'erne kyllinge- og hønsehuse, og der blev opbygget en god afsætning til A/S Ambrosius Tømmerhandel i Skals og til lokale tømmermestre.

Der var 2 spand heste på savværket, og når der skulle hentes træ, blev det hentet på datidens stive landbrugsvogne. De var udstyret med 3 tommer brede hjul i stedet for de normale 2 tommer, og så kunne for- og bagvogn trækkes fra hinanden så de kunne transportere de lange stammer. Der kørte to spand med hver 2 mand på hjemmefra om morgenen ved arbejdstids begyndelse, og de kunne nå hjem igen til fyraften med måske 4-5 stammer på hvert læs.

Det var ikke ufarligt at arbejde på et savværk dengang. Reglerne for arbejderbeskyttelse var i forhold til i dag meget begrænsede. Der er i dag kendskab til 3 tilfælde af skader i savværkets 17-årige historie, og der har måske været flere. Den sidste skade skete den 13.3.1945, hvor Johs. Jørgensen mistede en finger.

Savværket blev kun én gang under krigen tvunget til at aflevere træ til besættelsesmagten. De kom en dag i middagspausen i lastbil med dansk chauffør. Det har sikkert været i 1944 eller i 1945. Det må have været i den kolde årstid, for samtlige ansatte sad inde i vores stue og spiste deres madpakker.

Far gik ud og tog imod dem. De ville købe træ, Far foreslog dem at køre til Sødal Skovs savværk, som en gang imellem leverede til besættelsesmagten - dog ikke i så stort et omfang, at det efter krigen gav anledning til strafferetlige konsekvenser. Men det var ikke nødvendigt fandt de, for der lå jo træ nok på savværket her. Alt træ på pladsen var solgt, fik de så at vide. Men det interesserede dem ikke, og diskussionen fortsatte, mens de gik om til savværket. Mor kunne ikke lide situationen, og hun lå i fast rutefart mellem stuen og soveværelsesvinduerne, hvorfra der udsyn over savværket. Det hele endte, at de fik nogle få forskallingsbrædder.

Nedgangen i savværkets omsætning under krigen har sikkert været en af årsagerne til, at man besluttede at stoppe med savværket og koncentrere indsatsen om landbruget. Men mor havde også lange sygdomsperioder under krigen, og far var kørt træet af forretningslivet og den administration, der hørte med. Så sommeren 1945, da alt træ var savet op og solgt, sluttede savværket efter 17 års virke.

Leo Yding Sørensen, savværksejer Alfred Sørensens søn fra "Skovly" Vråvej 7. døde som 85-årig den 21.dec.2022. Leo er manden, der gennem mange år har bidraget til Vrås historie, som kan ses på www.pederstruphistorie.dk. Leo brugte som pensionist mange timer på sin slægts og Vrås historie, og der er kørt mange ture fra Ringkøbing til Rigsarkivet i Viborg og til Vrå. Leo udgav i 2019 bogen "Sødal efter 1919 og statshusmandsbrugene på Sødal mark". Man kan på

Pederstrups hjemmeside finde link til bogen under "Nabolaget". Æret være Leos minde